

บทที่ 5

บทสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง” จะนำเสนอเนื้อหาที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ข้อค้นพบจากการวิจัย
2. การอภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบจากการวิจัย

1. พัฒนาการของภาคอุตสาหกรรม

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 1 เพื่อศึกษาพัฒนาการของกระบวนการการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง จากข้อมูลสรุปได้ว่าจากแนวคิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังภายในและพลังภายนอก สามารถแบ่งช่วงการพัฒนาอุตสาหกรรมออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ คือ

1.1 การพัฒนาอุตสาหกรรมจากฐานภายในประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่มาจากฐานท้องถิ่นนี้มีพลวัตรอยู่ 2 ช่วง คือ อุตสาหกรรมยุคดั้งเดิมมีฐานการผลิตอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมหลังการสร้างถนนสุขุมวิทเป็นการแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษตรและอุตสาหกรรมการผลิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1.1 อุตสาหกรรมยุคดั้งเดิม ฐานทางเศรษฐกิจยุคดั้งเดิมของจังหวัดระยองอยู่ในวิถีการผลิตแบบพออยู่พอกินภายใต้การเมืองระบอบไพร่ การประกอบการอุตสาหกรรมภายใต้ระบบเศรษฐกิจและการเมืองดังกล่าวสะท้อนออกมาในรูปของการแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปอย่างง่ายเพื่อใช้สอยในครัวเรือนและเป็นเครื่องบรรณาการส่งให้แก่ชนชั้นปกครอง ต่อมาเมื่อมีการอพยพของจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ คนจีนเหล่านี้ได้นำเอาวัฒนธรรมแบบผู้ประกอบการเข้ามาใช้ในภาคเกษตรกรรม การประกอบการในภาคอุตสาหกรรมที่ถูกสถาปนาขึ้นช่วงนี้จึงเป็นอุตสาหกรรมที่มีฐานอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมโดยมีคนจีนเป็นผู้ประกอบการหลัก เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย โรงหีบอ้อย โรงน้ำปลา เป็นต้น

1.1.2 อุตสาหกรรมหลังการสร้างถนนสุขุมวิท ผลของการสร้างถนนสุขุมวิทเป็นผลให้เศรษฐกิจของจังหวัดระยองเปลี่ยนจากระบบการผลิตสองรูปแบบไปสู่การผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ซึ่งการขยายตัวของการผลิตเพื่อขายเห็นได้ชัดเจนจากการขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกพืช

เศรษฐกิจ การแปลงพฤติกรรมการผลิตของชาวบ้านการขยายตัวของอุตสาหกรรมป่าไม้ อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นหลังการสร้างถนนสุขุมวิทยังคงเป็นอุตสาหกรรมที่มีฐานและเกี่ยวเนื่องกับ ภาคเกษตรกรรม แต่ในระยะเวลาต่อมาเริ่มที่จะมีโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ไม่มีฐานอยู่ที่ภาค เกษตรกรรม แต่เป็นโรงงานที่สนับสนุนและให้บริการแก่ภาคเกษตรกรรม เช่น โรงซ่อมเครื่องจักร เครื่องยนต์ โรงสร้างตัวถังรถยนต์ เป็นต้น ดังนั้นอุตสาหกรรมหลังการสร้างถนนสุขุมวิทนี้มี ลักษณะเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและอุตสาหกรรมขนาดเล็ก กล่าวได้ว่าแม้จะมีความพยายาม ในการพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วงนี้แต่ภาคอุตสาหกรรมก็มีใช้ตัวขับเคลื่อนหลักทางเศรษฐกิจ

1.2 การพัฒนาอุตสาหกรรมแบบพึ่งพา (Dependent Industrialization) เกิดขึ้น

ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ภายใต้โครงการฯ ดังกล่าวจังหวัดระยอง ถูกกำหนดให้เป็นเขตอุตสาหกรรมหนัก เช่น อุตสาหกรรมปิโตรเคมี การกลั่นน้ำมัน เหมภัณฑ์ และปิโตรเคมี เป็นต้น กล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีฐานการผลิต ในภาคเกษตรกรรมและไม่มีความสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมในท้องถิ่นเลย ประกอบกับ พื้นฐานการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยขาดความพร้อมในด้านเทคโนโลยีและเงินทุน เป็นผลให้ต้องมีการนำเข้าเทคโนโลยีและพึ่งพาเงินลงทุนจากต่างประเทศ ผลจากการพัฒนา อุตสาหกรรมมองในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่า ภาคอุตสาหกรรมกลายเป็นตัว ขับเคลื่อนหลักทางเศรษฐกิจหลักของจังหวัดระยอง ดังจะเห็นได้จากเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทางการผลิตจากที่ฐานการผลิตอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม การเพิ่มขึ้นของตัวเลข ผลิตภัณฑ์มวลรวมในสาขาอุตสาหกรรม การเติบโตขึ้นของตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด ตัวเลขผลิตมวลรวมจังหวัดเฉลี่ยตัวหัวที่มีอัตราเฉลี่ยเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี

2. ผู้ขับเคลื่อนการสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรม

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ให้ทราบถึงผู้ขับเคลื่อนกระบวนการ การสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง ผู้วิจัยมีข้อค้นพบ คือ การขับเคลื่อน กระบวนการสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพันธมิตรของ กลุ่มทุนหลักสามเสา อันประกอบด้วย รัฐ กลุ่มทุนข้ามชาติ และกลุ่มทุนชาติ พันธมิตรในบริบทนี้ จะแสดงบทบาทในลักษณะของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในกรณีไม่สามารถกระทำในสิ่งใด สิ่งหนึ่งได้ ดังเช่น

2.1 รัฐ แสดงบทบาทที่มีอิสระในระดับหนึ่งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง

ด้านเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่ารัฐเป็นผู้วางแผนให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมและขับเคลื่อนนโยบายใน การพัฒนาอุตสาหกรรมตลอดจนถึงการมีนโยบายที่เอื้อประโยชน์ในการลงทุน นอกจากนี้รัฐได้ สร้างวาทกรรม “การนำประเทศก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่” และ “ความโชคดีช่วง

ชัवालทางด้านอุตสาหกรรม” อีกทั้งยังเป็นผู้ลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การเป็นผู้นำในการลงทุนภาคอุตสาหกรรมพื้นฐาน (Basic Industry) โดยได้ทำการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นอุตสาหกรรมที่เป็นฐานทำให้โรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกับปิโตรเคมีเกิดขึ้น หน่วยงานที่เป็นตัวจักรสำคัญในการลงทุนในพื้นที่จังหวัดระยอง คือ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ในด้านการเมือง รัฐได้ออกมาปกป้องกระบวนการสะสมทุนโดยใช้กลไกของรัฐในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในการลงทุน ดังตัวอย่าง เช่น การไม่ให้มีการจัดตั้งสหภาพแรงงาน การควบคุมและจัดการความขัดแย้งในกรณีที่มีการต่อต้าน คัดค้าน การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

2.2 กลุ่มทุนต่างชาติ กล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มทุนที่มีอำนาจเหนือกว่ารัฐและนายทุนชาติ (Dominant Capital) เพราะทุนกลุ่มนี้เป็นที่มาของเงินลงทุนและเทคโนโลยี ดังจะเห็นได้จาก การทะยานขึ้น (Take-Off) ของภาคอุตสาหกรรม อันเนื่องจากการย้ายฐานการผลิตของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม โดยเฉพาะกลุ่มทุนข้ามชาติจากญี่ปุ่น ซึ่งขณะนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นมีนโยบายปรับโครงสร้างของภาคอุตสาหกรรมในประเทศ โดยให้ความสำคัญไปที่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยี หนาแน่นและอุตสาหกรรมคุ้มครองสิ่งแวดล้อมประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวค่าของเงินเยนแข็งตัวเป็นอย่างมาก ทำให้ญี่ปุ่นมีแนวคิดที่จะย้ายฐานการผลิตไปแหล่งใหม่ที่มีแรงงานราคาถูก กล่าวได้ว่าทุนข้ามชาติให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่นี้เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เทคโนโลยีและผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก กลุ่มทุนต่างชาติเหล่านี้ก็ได้รับจากต้อนรับอย่างดีจากรัฐบาลไทยภายใต้นโยบายส่งเสริมการลงทุน มาตรการทางด้านภาษี

2.3 กลุ่มทุนชาติ กลุ่มนายทุนชาติที่เข้ามามีบทบาทในภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง กล่าวได้ว่าไม่ได้แสดงบทบาทเป็นนายหน้า (Comprador) ให้กับนายทุนต่างชาติ ตรงกันข้าม นายทุนชาติกลับเป็นทุนกลุ่มแรกที่เข้ามาลงทุนในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมปิโตรเคมีก่อนที่จะเริ่มมีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือในกรณีของการที่รัฐจะลงทุนในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี รัฐก็ได้ร้องขอให้ยังกลุ่มปูนซีเมนต์ไทย ในฐานะกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดในประเทศขณะนั้นเป็นแกนนำในการลงทุนเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับทุนกลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้แล้วยังมีกลุ่มทุนอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง คือ กลุ่มนายทุนท้องถิ่น ผลประโยชน์ที่ทุนกลุ่มนี้ได้รับอยู่ในรูปของการเป็นนายหน้าค้าที่ดิน การเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง การปรับหน้าดิน หรือการได้รับผลประโยชน์ในเชิงเชื่อมโยงจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมแม้ในบริบทหนึ่งจะช่วยสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราที่สูงมากแต่ในอีกบริบทหนึ่งเนื่องจากประเทศไทยขาดความพร้อมทางด้านเทคโนโลยี เงินทุน ตลาด ตลอดจนถึงผู้เชี่ยวชาญอันเป็นผลให้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยมีลักษณะของการพึ่งพิงจากต่างประเทศสูงมาก แต่การพึ่งพิงในที่นี้เป็นการเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ มีการพัฒนาเกิดขึ้นดังจะเห็นได้จากความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจและความเจริญทางด้านวัตถุ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องพึ่งพิงและอาศัยความช่วยเหลือต่าง ๆ จากต่างประเทศ

3. การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรม

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 3 เพื่อวิเคราะห์ให้ทราบถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกระบวนการสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรม ผู้วิจัยได้ใช้ฐานคิดของฮาโรลด์ ลาสเวลล์ ในลักษณะของการวิเคราะห์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรม มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นเรื่องของผลประโยชน์ ที่ใครจะได้อะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร โดยผู้วิจัยมีข้อค้นพบดังต่อไปนี้

ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรม หากมองในมิติของความเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วกล่าวได้ว่าภาคอุตสาหกรรมเป็นเสมือนตัวจักรสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ (Engine of Growth) ให้แก่จังหวัดระยอง ดังจะเห็นได้จากความเติบโตของตัวเลขเศรษฐกิจหลาย ๆ ตัวที่มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นทุกปี แต่การประเมินผลทางเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นการประเมินผลในเชิงเศรษฐกิจเชิงธุรกิจ ที่มีสะท้อนให้เห็นถึงเศรษฐกิจภาคประชาชน ตัวเลขทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นนั้นผลประโยชน์ที่แท้จริงกลับตกไปอยู่ในมือของกลุ่มนายทุนเพียงไม่กี่กลุ่ม ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากตัวเลขผลประกอบการของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในขณะที่เศรษฐกิจภาคประชาชนโดยเฉพาะรายได้ที่แท้จริงของประชาชนในจังหวัดระยองยังอยู่ในระดับต่ำมากเมื่อเทียบกับตัวเลขของผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อหัว อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวในการกระจายรายได้และลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมระยอง

การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นเสมือนเหรียญที่ย่อมต้องมีสองด้านเสมอ หากเหรียญด้านแรกคือความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจแล้วเหรียญด้านที่สอง ก็คือ ปัญหาและผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนา ตลอดระยะเวลาแห่งการพัฒนาที่ถูกบังคับให้เกิดจากส่วนกลาง ได้นำมาซึ่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต สภาพสังคม วัฒนธรรมของคนอาศัยอยู่ในพื้นที่และผลจากการแสวงหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดได้ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้น การกระจุกตัวของผลประโยชน์ การละเมิดสิทธิมนุษยชน การทุจริตและทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนถึงต้นทุนทางสังคมต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้เพื่อรองรับการพัฒนาประเด็นต่างเหล่านี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม ภาพสะท้อนของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่

เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะของคำกล่าวที่ว่า “อัตราความเติบโตทางเศรษฐกิจดี การกระจายรายได้มีปัญหา พัฒนาโดยการทำลายต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม”

ดังนั้นการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมจึงเป็นไปในลักษณะที่มีฝ่ายหนึ่งได้และฝ่ายหนึ่งเสีย (Zero-Sum Game) ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม ได้แก่ กลุ่มชนชั้นนำของภาครัฐ ภาคเอกชนและนายทุนต่างประเทศ ขณะที่ผลที่ตามมาอันเกิดจากกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพ ผู้ซึ่งได้รับผลกระทบจากเรื่องดังกล่าวกลับกลายเป็นภาคประชาชนระดับล่างในจังหวัดระยอง

การอภิปรายผล

จากการศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมหรือการสะสมทุนในจังหวัดระยอง โดยอาศัยการขับเคลื่อนของพันธมิตรไตรภาคีจากภายในและภายนอกประเทศ จากผลการศึกษาของผู้วิจัยอาจช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่เมื่อพิจารณาจากการศึกษาที่มีอยู่เดิมของ Peter Evan และของ Akira Suehiro ดังนี้

1. กระบวนการสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวคิดพันธมิตรสามเส้า (Triple Alliance) ของ Peter Evans เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวขับเคลื่อนสามกลุ่ม คือ รัฐ ทุนข้ามชาติและทุนชาติ โดยแต่ละกลุ่มต่างแสดงบทบาทที่แตกต่างกันออกไป (อยู่บนฐานแห่งความร่วมมือเป็นด้านหลักและมีความขัดแย้งเป็นด้านรอง) คือ รัฐจะเป็นผู้สนับสนุนให้ทุนข้ามชาติเข้ามาลงทุนในภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะเห็นว่าทุนข้ามชาติมีเทคโนโลยีก้าวหน้า มีเงินทุนอันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศในระยะยาว โดยรัฐจะทำหน้าที่คอยป้อนแรงงานและทรัพยากรบางประเภท ตลอดจนถึงการเอื้อนโอบายให้แก่ทุนข้ามชาติ อย่างไรก็ดีรัฐยังจะดึงนายทุนชาติให้เข้าร่วมในกระบวนการสะสมทุนด้วย ทั้งนี้เพราะทุนชาติจะเป็นทุนที่สร้างความชอบธรรมโดยอาศัยความเป็นชาตินิยมให้เกิดขึ้นแก่พันธมิตรในการสะสมทุน

แต่ประวัติศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองจะมีบริบทเฉพาะที่แตกต่างไปจากแนวคิดของ Peter Evans กล่าวคือ รัชชาติในของประเทศไทยได้พัฒนาเป็นทุนราชการหลังปี พ.ศ. 2475 กลายเป็นทุนรัฐในปัจจุบัน เนื่องจากบริบทเฉพาะทางประวัติศาสตร์ของไทยนั้นนายทุนภายในประเทศไม่ใช่คนไทยมาตั้งแต่เริ่มแรก (จะเป็นคนจีนเป็นหลัก) ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องเข้าไปมีบทบาทในการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนจีนเหล่านี้ทำให้รัฐมีบทบาทสูงมากในทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง จึงพบว่ารัฐมีบทบาทนำในการสะสมทุนสูงมากกว่าจะเป็นพี่เลี้ยงให้กับนายทุนชาติ อย่างไรก็ดีตามรัฐก็ไม่สามารถมีบทบาท

นำทุกครั้ง (Developmental State) ดังเช่นกรณีของรัฐของประเทศอุตสาหกรรมในเอเชียหรือในกรณีของประเทศไทยก็ไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนอุตสาหกรรมได้ โดยเฉพาะการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองที่ทะยานขึ้นนั้นบทบาทหลักจะตกไปอยู่ที่ทุนต่างชาติอันเป็นผลมาจากการการเคลื่อนย้ายเงินทุนและเทคโนโลยีเข้ามาในพื้นที่จังหวัดระยอง ขณะเดียวกันนายทุนภายในประเทศของไทยที่เข้ามาลงทุนในจังหวัดระยองก็ไม่ได้อ้างความเป็นชาตินิยมเพื่อต่อต้านหรือกีดกันนายทุนจากต่างประเทศ ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นผู้เชิญและร่วมลงทุนกับนายทุนจากต่างประเทศในฐานะพันธมิตรในกระบวนการสะสมทุน

อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้คุณูปการจากการนำเอาแนวคิดพันธมิตรสามเส้าของ Peter Evans มาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดระยองถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมหนักที่ต้องใช้เทคโนโลยี เงินทุนและผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีบทบาทของปัจจัยภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นผลให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นมีลักษณะของการพึ่งพิงแต่เป็นการพึ่งพิงเชิงโครงสร้าง

2. แนวคิดโครงสร้างสามเส้าของทุน (Tripod Structure) ของ Akira Suehiro พบว่ามีปัญหาเรื่องวิธีวิทยาวิเคราะห์ (Methodological Approach) เมื่อพิจารณาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง คือ

2.1 Suehiro ไม่ได้มองปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังภายในและพลังภายนอกในลักษณะที่มีการพึ่งพิงซึ่งกันและกัน เนื่องจากพ่อค้าชาวจีนที่เป็นนายทุนชาติให้ความสำคัญไปที่ด้านการตลาดและสินค้าสำเร็จรูปมากกว่าการผลิตสินค้า ดังนั้นถึงแม้ทุนภายในมีการใช้เทคโนโลยีแต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญมาก เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว Suehiro จึงมองว่าไม่เกิดการพึ่งพาขึ้นในกระบวนการสะสมทุน แต่กรณีการพัฒนาอุตสาหกรรมของมาบตาพุดนั้นเป็นอุตสาหกรรมหนักที่ต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดสถานการณ์พึ่งพิงที่เรียกว่าการพึ่งพิงในเชิงโครงสร้างดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้แล้วจุดเน้นการวิเคราะห์ของ Suehiro นั้นมักให้ความสำคัญไปที่การปัจจัยภายในเป็นด้านหลัก แต่การวิเคราะห์ปัจจัยภายในแต่เพียงอย่างเดียวอาจจะไม่สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง ดังจะเห็นได้จากโครงการหลายโครงการที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการ เช่น โครงการปุ๋ยแห่งชาติ โครงการปิโตรเคมีแห่งชาติ จะไม่สามารถขับเคลื่อนได้โดยหากขาดแรงสนับสนุนจากต่างชาติ

2.2 ในการวิเคราะห์การสะสมทุนนั้น Suehiro ใช้วิธีคิดแบบโครงสร้าง (Structural Approach) คือมองทุกอย่างเป็นโครงสร้างทั้งหมดรวมทั้งการมองผู้กระทำการ (Agency) Suehiro ก็มองเป็นเชิงโครงสร้างทางชนชั้น ในความเป็นจริงแล้วผู้กระทำการเหล่านี้ย่อมมีเจตจำนงเป็นของ

ตนเอง โดยไม่ถูกกำหนดด้วยโครงสร้างแต่เพียงอย่างเดียว คือ ผู้กระทำการเหล่านี้ก็สามารถมีบทบาทเปลี่ยนโครงสร้างได้ โดยการริเริ่มในการกระทำการบางสิ่งบางอย่าง ดังนั้นเราจึงพบว่า มีพลวัตรเกิดขึ้นในพันธมิตรไตรภาคีและผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการสะสมทุน ดังนั้นการวิเคราะห์ของ Suehiro มักมองแบบสถิต (Static) จึงละเลยการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมท้องถิ่น ในกรณีของจังหวัดระยอง จะพบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีต่อสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และสุขภาวะของประชาชน จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน เพื่อออกมาปรับเปลี่ยนโครงสร้าง ถึงแม้ว่าการเคลื่อนไหวเหล่านี้จะยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างได้แต่ก็มีผลให้เกิดพลวัตรในตัวโครงสร้างได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ตัวแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมของมาบตาพุดที่เน้นเป้าหมายการสร้างความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ โดยการพึ่งพาจากภายนอกและมีพันธมิตรสามเส้าเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการดังกล่าว นั้น เป็นตัวแบบที่นำมาซึ่งกระบวนการเพิ่มรายได้แต่ทำลายต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมก่อให้เกิดสถานการณ์ในลักษณะที่มีฝ่ายหนึ่งได้ฝ่ายหนึ่งเสีย (Zero-Sum Game) โดยชนชั้นนำของพันธมิตรสามเส้าเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ ส่วนประชาชนชาวระยองได้รับผลกระทบจากการพัฒนาจนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ผู้วิจัยจึงเห็นว่าจำเป็นต้องทบทวนและเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสร้างความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจจะต้องเกิดควบคู่กันไปกับความเป็นธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ จากเดิมที่มุ่งเน้นการพัฒนาในเชิงปริมาณ คือ ให้ความสำคัญกับการขยายตัวของตัวเลขทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ต้องหันไปให้ความสำคัญกับการพัฒนาในเชิงคุณภาพควบคู่กันไป เช่น การให้ความสำคัญกับการกระจายรายได้บนพื้นฐานของความยุติธรรม การลดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำของผู้คนในสังคม การสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ โดยการการปรับโครงสร้างทางสังคมให้มีความเสมอภาคและสร้างจริยธรรมใหม่เพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่สิ่งแวดล้อม ความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจคือส่วนหนึ่งของการพัฒนาแต่มิใช่เป้าหมายทั้งหมดของการพัฒนาและที่สำคัญที่สุดการพัฒนาจะต้องนำไปสู่ความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

2. กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผ่านมาเป็นกระบวนการที่ถูกบังคับให้เกิดจากส่วนกลาง ซึ่งเป็นการกำหนดนโยบายจากส่วนบนโดยชนชั้นนำทั้งในและต่างประเทศ ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองมีลักษณะของการยึดเย็ดเพื่อหารายได้ให้กับประเทศ

การพัฒนาในมิติดังกล่าวได้นำมาซึ่งความเดือดร้อนให้กับผู้คนในท้องถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าในการสร้างหรือการกำหนดนโยบายโดยเฉพาะนโยบายที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งการมีส่วนร่วมในที่นี้หมายถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของภาคประชาชน เพราะที่ผ่านมาการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนถูกจำกัดไปที่การร่วมคิดเท่านั้น กระบวนการตัดสินใจและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายสาธารณะที่ผ่านมามักถูกกำหนดจากส่วนกลางมาโดยตลอด ทั้งนี้เพื่อที่จะนำไปสู่การที่ทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์ร่วมกัน (Win-Win Solution) และความยุติธรรมทางสังคม (Social Fairness)

3. มาตรการเร่งด่วนที่ภาครัฐจะต้องรับดำเนินการ คือ การประกาศเขตควบคุมมลพิษในเขตพื้นที่มาบตาพุด ทั้งนี้เพราะมีข้อมูลยืนยันจากกรมควบคุมมลพิษว่า พื้นที่ดังกล่าวมีสารอินทรีย์ระเหยอันเป็นที่มาของกลิ่นเหม็นต่างๆ ในพื้นที่มาบตาพุดมากกว่า 40 ชนิด ในจำนวนสารอินทรีย์ระเหยเหล่านี้เป็นสารก่อมะเร็งถึง 20 ชนิด สอดคล้องกับความเห็นของประชาชนชาวมาบตาพุด ซึ่งผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่มาบตาพุดกว่าร้อยละ 90 เห็นด้วยกับมาตรการดังกล่าว

4. ทบทวนการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 (พ.ศ. 2547-2561) ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมปิโตรเคมีถือเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สร้างมลพิษที่สำคัญที่สุด หากมีการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีต่อไปย่อมหมายความว่าศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับมลภาวะอาจถึงขั้นวิกฤติ อันจะนำไปสู่ผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรม ดังนี้

1. ควรมีการวิเคราะห์ต้นทุนและผลได้ (Cost-Benefit Analysis) ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยองในความหมายกว้าง ก็คือ การประเมินผลกระทบทางตรงและทางอ้อมทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน ฐานคิดนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมตามบริบทของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลักนั้น ส่งผลเชิงบวกต่อการเพิ่มขึ้นของตัวเลขทางเศรษฐกิจในมิติต่าง ๆ แต่ส่งผลเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในท้องถิ่น แม้จะมีความพยายามสร้างวาทกรรมใหม่ในการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรมแบบพอเพียงหรืออุตสาหกรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียงก็ตาม แต่ฐานคิดและวิถีแห่งการพัฒนากลับไม่เคยเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนามีเป้าหมายอยู่ที่ความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ

ขณะเดียวกัน ปัญหาทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาวะก็ยังคงดำรงอยู่เพราะฉะนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการประเมินผลความคุ้มค่าในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ต้นทุนและผลได้ (Cost-Benefit Analysis) ต้นทุนและผลได้จำเป็นต้องใช้ในความหมายกว้างกว่าแนวคิดเดิมที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป กล่าวคือ จะต้องนำต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมเข้ามาพิจารณาด้วย รวมถึงการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ในทางสังคม (Social Cost- Benefit Analysis)

2. ควรมีการทำวิจัยในเชิงนโยบาย เพื่อหาทางเลือกและยุทธศาสตร์การพัฒนา

อุตสาหกรรมแนวใหม่ โดยมุ่งเน้นไปที่มาตรการทางภาษีและข้อบังคับต่าง ๆ ที่สามารถใช้บังคับได้จริงเพื่อควบคุมให้ผู้ประกอบการยื่นอยู่บนพื้นฐานแห่งความยุติธรรมไม่เอารัดเอาเปรียบสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาอยู่ที่ความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม